

ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ БРАТЕРСТВА-РІВНОСТІ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО СУСПІЛЬСТВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Штепа О.О.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
aleksej83@ukr.net*

Коваленко С.В.

*Відокремлений структурний підрозділ «Полтавський фаховий коледж нафти і газу
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
kovalenko.svitlana@ukr.net*

Ідея братерства-рівності із давніх часів визначає поведінку українців та їх політичну історію, що ми і спробуємо обґрунтувати в цій роботі. Братерство на побутовому рівні розглядається як надзвичайно велика дружба, що може порівнюватись з братським єднанням. В українських народних переказах, казках, піснях, легендах багато героїв мали «побратимів» – близьких друзів та соратників, що пліч-о-пліч з ними долали всі труднощі та біди. На українських теренах з XVI століття, відомі духовні братства, а в середині XIX століття існувало і політичне за спрямованістю Кирило-Мефодіївське братство. Надзвичайно потужний вплив на вітчизняні етногенез та державотворчі процеси мало так зване військово братерство (давньоруських дружинників, запорозьких козаків, воїнів ОУН-УПА, учасників військових дій на Сході країни в 2014-2018 роках тощо). Крім того, у свідомості окремих українців все ще живий політичний міф про «братерство трьох східнослов'янських народів». Зрозуміло, що такого роду міфи проходять випробування щодо їх ролі й значимості у суспільній свідомості, як на рівні теоретичному (науковий дискурс), так і на рівні соціальної практики – шляхом оптимізації міжетнічних взаємин народів, які просто зобов'язані віднаходити нову якість солідарних взаємин.

У сучасному науковому дискурсі замість поняття «братерство» найчастіше застосовується термін «солідарність», який використовуємо і ми. Аналіз вітчизняної культури та поведінкових настанов українців дає змогу зробити висновок, що ідеологія солідарності органічно вписується в зміст стереотипів української ментальності, оскільки базується на глибинних народних традиціях і способі життя українців.

На слухну думку українського філософа В.-Ю. Даниліва, «поняття солідарність поширюється у двох напрямках. З одного боку, цей термін означає «для спільної мети», з іншого він має такий зміст: «Всі відповідають за одного, а один відповідає за всіх». Інакше кажучи, солідарність засвідчує колективну відповідальність, навіть більше того – колективну вину» [1, с. 91]. Отже, братерство (солідарність) являє собою ідею консолідації соціуму з метою досягнення спільної мети та несення солідарної відповідальності за результати колективної діяльності. Такий її зміст як елемента суспільної ідеології, зокрема, може обмежити контрпродуктивний український індивідуалізм, подолати правовий нігілізм та громадянську пасивність вітчизняного етносу.

Вітчизняний правознавець О. Павлишин слушно зауважує, що солідарність може розглядатися як філософсько-правовий концепт, як взаємна відповідальність особи та держави, забезпечення якої є однією з ознак сформованості громадянського суспільства та реалізації у ньому принципу верховенства права [4, с. 101]. Його тезу доповнює і В.-Ю. Данилів, який зазначає, що держава, згідно з солідаризмом, – це витвір або продукт соціальних інститутів, вона є необхідною і найвищою цінністю людського співжиття, одним із складових феномена природного права, який ґрунтується на розумі [1, с. 118].

Таким чином, ідея солідаризму корелює з ментальною настановою українців про турботливу Матір-Україну та її люблячих дітей. Її інкорпорація до змісту суспільної

ідеології може сприяти подоланню такої деструктивної в державотворчому дискурсі поведінкової настанови нації як анархізм.

Ідея братерства (солідарності) нерозривно пов'язана з уявленням про рівність, адже справжні брати – діти Матері-України – не можуть не бути рівними. У контексті цього дослідження під рівністю ми, передусім, розуміємо однаковий правовий статус усіх членів соціуму, тобто рівність перед законом, або формальну рівність. Звісно, досягнення абсолютної рівності не можливе, оскільки різні індивіди можуть перебувати в різному становищі, бути наділені неоднаковими соціально значущими характеристиками, мати різні здібності та фізичні можливості. Саме тому теоретики права виділяють також поняття фактичної рівності, яка полягає в гарантуванні будь-якій людині можливості реалізації своїх прав та інтересів із врахуванням її індивідуальних особливостей. Ще Г. Сковорода із цього приводу розмірковував: «чи не дивина, що один у багатстві бідний, а другий у бідності вдоволений? Нерівна усім рівність... І що дурніше, ніж рівна рівність, яку дурні надаремно намагаються запровадити у світі?» [5, с. 19]. Виходячи із цього, мислитель відкидав ідею «утопічного соціалізму» з його безумовною, а тому – нездійсненою рівністю.

Надзвичайно важливим для оптимізації вітчизняного державотворчого процесу є питання балансу між свободою та рівністю. У західних демократичних суспільствах рівність індивідів перед законом є головною метою боротьби за свободу. Проте рівність перед законом, що утверджується завдяки існуванню в соціумі свободи, неминуче призводить до матеріальної нерівності, внаслідок чого виникає соціальне напруження.

Українська історія має досить багато прикладів того, як свобода приносилась у жертву заради утвердження рівності. Виходячи з цього, окремі дослідники, зокрема М. Юрій заявляли, що традиційно український менталітет віддає перевагу ідеї рівності над ідеєю свободи [7, с. 200]. Однак, звернувшись до роботи Алексіса де Токвіля «Демократія в Америці», ми побачимо, що такі поведінкові автоматизми не є характерною рисою лише вітчизняного етносу. Автор, зазначав, що «демократичні народи завжди любили і люблять рівність, проте існують певні історичні епохи, коли ця їхня пристрасть сягає меж нестями... Тоді люди накидаються на рівність як на здобич і ставляться до неї як до коштовного скарбу, що його хочуть у них викрасти. Пристрасть до рівності заповнює усі закутки людського серця, вона його переповнює і оволодіває ним цілковито... Марна річ показувати їм, як свобода вислизає з їхніх рук у той час, як вони дивляться в інший бік: вони не бачать, або, точніше, в цілому всесвіті вони здатні вглядіти лиш один єдиний предмет своїх пожадань» [6, с. 408]. Таким чином, у бутті будь-якої соціальної спільноти може настати час, коли вона поступається ідеєю свободи на користь ідеї рівності. У вітчизняній історії це, зокрема, був період визвольних змагань 1917-1922 років, коли така довгоочікувана свобода та незалежність були недалекоглядно обміняні українським соціумом на демагогічні обіцянки рівності та соціальної справедливості.

Крім того, деякі автори визначають деструктивний вплив цієї ідеї на вітчизняні державотворчі процеси. Зокрема, О. Донченко та Ю. Романенко зауважують, що зворотним боком анігілятивної рівності (бачення крізь призму видовищної ситуації) є байдужість до інших людей. У поєднанні з інтровертивним менталітетом українців, на їх думку, ця байдужість переростає у кругову поруку, анархізм та корупцію [2, с. 189]. Дане твердження, безумовно, має право на існування, проте, звертаючись до праці того ж Алексіса де Токвіля, зазначимо, що «поки соціальні умови рівні, кожна людина залюбки замикається в собі, забуваючи про суспільство» [6, с. 524]. Така реакція на рівність не є притаманною лише українцям, а скоріше буде характерною в тій чи іншій мірі для кожної демократичної нації. Саме тому важливим завданням національного державотворення є формування ефективних політико-правових інститутів та розробка спільної правової ідеології, метою якої і стане корегування вад етнічного характеру.

Французький філософ наголошує, що «сьогодні народи вже не можуть

відмовитись від рівності, але від них залежить, чи вона приведе до рабства, а чи свободи, до освіти чи до варварства, до процвітання чи до злиднів» [6, с. 576]. Тому національна ідея рівності цілком здатна виконувати конструктивну роль у вітчизняному державотворчому процесі. Варто згадати досвід передових країн світу, де це суспільне благо захищене законом (принаймні формально). Відсутність же реальної рівності в українському соціумі зумовлює не лише соціальну напругу та нестабільність, але й виступає додатковим чинником стресогенезу етнічної правової ментальності.

На сьогодні ідея рівності знайшла своє відображення і в основному законі нашої держави. Конституція України декларує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3]. Проте за сучасних умов реалії суспільного життя свідчать про суто декларативний характер наведеної норми. У бутті українського соціуму майновий стан та соціальне становища індивіда має надзвичайно велике, а подекуди і вирішальне значення.

Література:

1. Данилів В.-Ю. Солідарність і солідаризм / пер. з нім. Київ: КМ Academia, 2000. 150 с.
2. Донченко О.А. Архетипи соціального життя і політика: Глибинні регулятори психополітичного повсякдення. Київ: Либідь, 2001. 336 с.
3. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення 5.09.2024 р.).
4. Павлишин О. Соціальна солідарність як філософсько-правовий концепт (семіотичний аналіз). *Право України*. 2016. № 2. С. 104-113.
5. Сковорода Г.С. Про душевний спокій. *Заповіти Г. Сковороди* / пер. Н.М. Буцька. Полтава, 2005. С. 13-19.
6. Токвіль А. Про демократію в Америці: пер. з фр. Київ: Всесвіт, 1999. 588 с.
7. Юрій М.Ф. Етнологія: навчальний посібник для студентів вузів. Київ: Дакор, 2006. 357 с.

V. Науково-практична платформа «ЕКОНОМІЧНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

4. Доступна й чиста енергія.

ДОСТУПНА Й ЧИСТА ЕНЕРГІЯ: РОЛЬ ТЕРМОЯДЕРНОГО СИНТЕЗУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ВИМІРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Корольов В. В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
vladislavkorolovcrazy@gmail.com*

Актуальність. Глобальні виклики, пов'язані з кліматичними змінами та виснаженням традиційних джерел енергії, вимагають переходу до нових, екологічно чистих та безпечних джерел енергії. Вважається, що термоядерний синтез є одним із